

Голові разової спеціалізованої вченої ради
ДФ 20.051.198 Карпатського національного
університету імені Василя Стефаника
доктору юридичних наук, професору
Павлу ФРІСУ

РЕЦЕНЗІЯ

доктора юридичних наук, професора МЕДИЦЬКОГО Ігоря Богдановича
на дисертацію МАМЕДОВА Руслана Алхан огли
«Кримінально-правова політика в сфері охорони довкілля:
імплементация законодавства ЄС»,
поданої на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право»

Актуальність теми дослідження. Екологічні делікти становлять одну з найсерйозніших та одночасно найскладніших для розслідування форм організованої злочинності, з огляду на транснаціональний характер та масштабність продукovanого ними негативного впливу на довкілля та здоров'я людини. Саме тому останніми роками законодавчі ініціативи в межах Європейського Союзу дедалі більше спрямовуються на посилення кримінально-правового захисту довкілля.

Прийнята урядом Національна програма адаптації законодавства України до права Європейського Союзу (*acquis* ЄС) констатує часткову відповідність національного законодавства вимогам Директиви ЄС 2024/1203 про кримінально-правову охорону довкілля та актуалізує внесення відповідних змін, зокрема, щодо криміналізації екологічних злочинів, перегляду процесуальних можливостей стосовно інструментів розслідування, координації та співпраці між компетентними органами у боротьбі з екологічними злочинами.

Видається, що євроінтеграційному процесу нашої держави бажано забезпечувати двосторонній зв'язок, адже триваюча збройна агресія продовжує збільшувати обсяг та якісний склад втрат суспільства і держави, торкаючись різних сфер соціального буття, у тому числі й актуальних питань безпекового

становища у сфері довкілля. Збройна агресія стала не лише гуманітарною катастрофою, але й одним із найбільших екологічних лих у сучасній історії Європи, спричинивши системне, масштабне і, у своїй більшості, незворотне руйнування природних екосистем – явище, яке усе частіше пропонують кваліфікувати як екоцид. Очевидною та нагальною є потреба обліку та процесуального закріплення наслідків екологічної шкоди від воєнних дій та невинуватих військовою необхідністю руйнувань, з перспективою їх подальшого переведення у кримінально-правову площину та притягнення винуватих суб'єктів до відповідальності, як до міжнародно-правової – держави-агресора, так і до кримінальної відповідальності фізичних осіб. Відповідна інформація повинна виступити базою для запровадження у майбутньому компенсаційних механізмів відшкодування завданих збитків, а також отримання репарацій від держави-агресора для подальшого відновлення та відбудови країни.

Абсолютно логічними та доречними (на чому уже неодноразово наголошували учені-криміналісти) постають перед кримінально-правовою наукою цілі дослідження, обґрунтування та наукового забезпечення гармонізації кримінального законодавства України з європейським кримінальним правом. Висловлене зумовлює необхідність аналізу директив ЄС, стандартів Ради Європи в галузі матеріального кримінального права, відповідної практики ЄСПЛ тощо. Перелічені та інші обставини указують на *актуальність* обраної автором у якості наукового пошуку проблематики.

Аналіз дисертації та відповідних публікацій свідчить про проведення автором комплексного наукового дослідження з належним методологічним рівнем. Представлена робота має суттєву теоретичну та практичну цінність для кримінально-правової науки, перебуваючи у руслі поставлених перед сучасною кримінально-правовою політикою України завдань, а автором було успішно виконано завдань та досягнуто визначеної мети.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано у відповідності до Основних наукових напрямів та найважливіших

проблем фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних, суспільних і гуманітарних наук Національної академії наук України на 2019-2023 роки, затверджених постановою Президії Національної академії наук України від 30.01.2019 р. №30, Основних наукових напрямів та найважливіших проблем фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних, суспільних і гуманітарних наук на 2024-2028 роки, затверджених постановою Президії Національної академії наук України від 10.01.2024 р. № 8.

Тему дисертації затверджено Вченою радою Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол №9 від 01.11.2022 р.). Дисертаційна праця виконана у межах науково-дослідної теми (державний реєстраційний номер: 0125U000669) «Політика у сфері боротьби зі злочинністю в умовах євроінтеграції» на кафедрі політики у сфері боротьби зі злочинністю та кримінального права Навчально-наукового юридичного інституту Карпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх новизна. Структура дисертації вирізняється логічним обґрунтуванням викладу матеріалу, забезпечуючи можливість послідовного розгляду окреслених автором питань. Об'єкт і предмет дисертації визначені належним чином. Дослідження базується на комплексному, системному підході до розв'язання науково-прикладних проблем, характеризується належним рівнем теоретичних узагальнень.

Достовірність отриманих наукових результатів базується на вдалому поєднанні загальнонаукових та спеціальних прийомів і засобів наукового пізнання кримінально-правових явищ (індукції, дедукції, аналізу та синтезу, порівняльно-правового методу, методу системного аналізу, герменевтичного методу), що забезпечило достатній рівень обґрунтованості положень і висновків дисертації.

Обґрунтованість та достовірність отриманих результатів забезпечена завдяки використанню значної джерельної бази (205 найменувань) та вмілому

опрацюванню емпіричного матеріалу, що зайвий раз підтверджує високий рівень сформульованих теоретичних положень, висновків та рекомендацій.

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів, що виносяться на захист полягає у тому, що рецензована праця є системним дослідженням кримінально-правової політики у сфері охорони довкілля з урахуванням стану та основних шляхів імплементації законодавства ЄС у означеній сфері.

До найбільш вагомих результатів, які відображають наукову новизну роботи та виносяться на захист, на наш погляд, належать: - запропонована автором комплексна класифікаційна схема побудови кримінальних правопорушень проти довкілля, розміщених у Розділі VIII КК України, та інших розділах кодексу, за критерієм групової подібності (без урахування місця розміщення статей у КК України), яка матиме прикладене значення для спрощення визначення правової кваліфікації кримінальних правопорушень цієї категорії та їх розмежування з адміністративними правопорушеннями проти довкілля; - обґрунтування, на основі Директиви ЄС 2024/1203 стосовно складів кримінальних правопорушень проти довкілля, змін до КК України, через доповнення окремих статей додатковими частинами, які охоплюватимуть випадки завдання шкоди безпосередньо довкіллю; розширення обсягу кримінально-правової охорони відносин у сфері довкілля з паралельними можливостями у частині звільнення від кримінальної відповідальності за наявної позитивної посткримінальної поведінки; - розвиток концептуальних ідей необхідності створення, у тому числі на доктринальному та законодавчому рівнях державної доктрини та стратегії з впровадження ефективної кримінально-правової політики у сфері охорони довкілля, у тому числі з урахуванням взятих зобов'язань перед ЄС.

Відзначимо **прикладний** характер сформульованих у роботі положень, висновків та пропозицій, можливих до використання у законотворчій та правозастосовній діяльності; науково-дослідній діяльності – як підґрунтя подальших досліджень проблемних питань кримінально-правової політики у

сфері охорони довкілля з урахуванням досвіду ЄС; навчально-освітньому процесі, при розробленні науково-методичних матеріалів і викладанні навчальних дисциплін кримінально-правового спрямування.

Характеристика основних положень роботи. Розділ 1 «Загальні засади дослідження питань кримінально-правової політики у сфері охорони довкілля» присвячений аналізу стану наукової розробки проблем протидії кримінальним правопорушенням проти довкілля кримінально-правовими засобами впливу, характеристиці основних історичних етапів впровадження правових норм, як складових частин державної кримінально-правової політики у сфері охорони довкілля, аналізу основних ознак кримінальних правопорушень проти довкілля, підходам до їх класифікації, місцю вказаних статей серед інших норм КК України.

У Розділі 2 «Теоретичні аспекти кримінально-правової політики у сфері охорони довкілля» дисертації наведено основні ознаки кримінально-правової політики у сфері охорони довкілля, джерела та принципи, визначено її місце у системі державної політики у сфері протидії кримінальним правопорушенням проти довкілля, взаємозв'язок з іншими підсистемами. Одночасно, враховано особливе місце даного виду державної політики, який перебуває на стику державної політики у сфері охорони довкілля та кримінально-правової політики в цілому.

Розділ 3 «Основні аспекти кримінально-правової політики у сфері охорони довкілля ЄС. Адаптація національного законодавства України до законодавства ЄС» дослідження присвячений аналізу основних аспектів кримінально-правової політики у сфері охорони довкілля ЄС та держав-учасниць. Зокрема, проаналізовано основні аспекти політики ЄС у сфері охорони довкілля та її кримінально-правової складової, основні джерела такої політики, охарактеризовано особливості притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення суспільно-небезпечних діянь проти довкілля у окремих державах ЄС. Крім того, здійснений аналіз стану імплементації законодавства ЄС у сфері охорони довкілля, запропоновано авторське бачення періодів імплементації

законодавства ЄС, з обґрунтуванням висновку про недостатність уваги питанню суто кримінально-правової політики у сфері охорони довкілля, як у програмних вітчизняних нормативно-правових актах, так і в укладених Угодах з ЄС.

У загальних висновках сконцентовано найважливіші положення та рекомендації, які знайшли своє відображення у тексті дисертації. Викладене дає підстави стверджувати, що більшість сформульованих у рецензованій праці наукових положень, висновків та рекомендацій є належним чином обґрунтовані.

Повнота викладу положень дисертації в роботах, опублікованих автором. Результати дисертації з достатнім ступенем репрезентативності викладені у п'яти наукових публікаціях, три з яких опубліковано в журналах, визнаних Міністерством освіти і науки України науковими фаховими виданнями з юридичних наук категорії «Б». Результати дослідження достатньо апробовані, положення й висновки дисертаційної праці були представлені до обговорення на науково-практичних заходах: «Актуальні дослідження правової та історичної науки» (м. Тернопіль, Україна, м. Ополе, Польща, 12-13 лютого 2026 р.), «Концептуальні шляхи розвитку науки та освіти» (м. Львів, 19-20 лютого 2026 року).

Публікації дисертанта у фахових виданнях є одноосібними. Часові межі наукових публікацій: 2025-2026 роки. Праці дисертанта включені у список використаних джерел до дисертації. Перелік наукових праць здобувача та аналіз їх змісту засвідчують, що основні результати дисертації відображено у опублікованих дослідником працях, їх також апробовано на науково-практичних заходах.

У цілому позитивно оцінюючи рецензовану працю, звернемо увагу на **окремі дискусійні положення та моменти**, яких безумовно, що не позбавлена будь-яка наукова робота, та які потребують додаткової аргументації, уточнення або спеціальних пояснень під час захисту. Найістотнішими з них є такі:

1. Задекларований автором аналіз історичних етапів виникнення та становлення правових норм у сфері протидії кримінальним правопорушенням проти довкілля в Україні підпорядкований меті врахувати позитивний та

негативний досвід під час формування та вдосконалення механізмів кримінально-правової політики у сфері охорони довкілля на доктринальному та законодавчому рівнях (платформах) (с.17 дисертації). Разом з тим, ні загальні висновки до дисертації, ні висновки у контексті відповідного підрозділу не містять належним чином систематизованої інформації з цього приводу.

Дисертант пише про період сучасної кримінально-правової політики охорони довкілля, згадуючи «численні заходи державних інституцій, спрямовані на регулювання широкого спектру правовідносин у сфері охорони навколишнього природного середовища» (с.80 дисертації), проте зупиняється на рівні констатації факту, не розвиваючи та аналізуючи ні процес прийняття КК України у 2001 р. (варто лише згадати про альтернативний проект кримінального закону під керівництвом проф. В. М. Смітєнка), ні Концепцію реформування кримінального законодавства через роботу робочої групи та практично завершений проект нового КК України. Вважаємо, що аналіз, навіть в узагальненому вигляді, кримінально-правової протидії кр. пр. проти довкілля у проекті КК України значно підсилив би рівень рецензованої праці.

2. У підрозділі 2.2. «Принципи, джерела та завдання кримінально-правової політики у сфері охорони довкілля» дисертації невинуватно мало уваги здобувачем приділено спеціальним (особливим) принципам політики. Автор наводить лише їх перелік (при цьому невичерпний, на що вказує слово «тощо» (с.111 дисертації). – *І. М.*), не розкриваючи при цьому їх змісту та не підкріплюючи конкретними прикладами із законотворення та правозастосовної діяльності. Натомість саме спеціальні принципи досліджуваної різновиду кримінально-правової політики, посеред іншого, допомагають повною мірою усвідомити специфіку правової охорони. У світлі висловленого зауваження також звертає на себе увагу допущена диспропорція характеристики загальних та спеціальних принципів (3,5 та 0,5 тексту відповідно). Бракує «екологічної специфіки» і наведених дисертантом характеристики джерельної бази кримінально-правової політики у сфері охорони довкілля, яка є неповною без узагальнення змісту та призначення основних/стратегічних нормативно-

правових актів, які підставно оцінювати у якості джерел саме цієї підсистеми політики.

3. У рамках підрозділу 3.1. «Особливості політики у сфері охорони довкілля ЄС. Основні аспекти кримінально-правової політики ЄС» дисертації (с.154-158) Р. А. Мамедовим здійснене компаративістське вивчення законодавства ряду європейських держав (Франція, Іспанія, Німеччина, Польща, Литва) в частині регламентації кримінальної відповідальності за посягання на довкілля. Проте можливості рецепції позитивного зарубіжного досвіду, тим паче, що це мало б посприяти вирішенню завдання у вигляді «...визначення позитивних та негативних тенденцій для врахування під час становлення кримінально-правової політики нашої держави» (с.18 дисертації), з певних причин не торкнулися елементів складів кримінальних правопорушень, а були зведені, власне, до розширення санкцій статей КК України за рахунок додаткових покарань. Доволі критично оцінюємо потенціал запропонованих змін для національної кримінально-правової політики, передусім, – покарання у вигляді публікації судового рішення про притягнення до кримінальної відповідальності у місцевих чи загальнодержавних ЗМІ (с.189 дисертації) та притримуємося позиції, що теоретичні підвалини караності протиправної поведінки потребують проведення самостійного та комплексного дослідження.

Попри необхідність перейняття позитивного досвіду, українська доктрина кримінального права розвивається з врахуванням як правильних, так і помилкових рішень кримінально-правової політики інших держав, відтак доречним був би чіткий авторський акцент на моментах, небажаних у контексті їх можливої екстраполяції до національного закону про кримінальну відповідальність.

4. Здобувачеві варто було чіткіше обґрунтувати зроблений ним висновок про відсутність гнучкості чинного кримінального законодавства у сфері протидії кримінальним правопорушенням проти довкілля; його невідповідність вимогам часу; а також надто категоричне, як видається, твердження про фактичну відсутність змін до нього з метою апроксимації національного законодавства до

законодавства ЄС. Умовиводи про «застарілість» статей КК України, загальний характер законодавчих конструкцій також потребують додаткової аргументації та пояснення (с.183 дисертації). Авторська позиція у даному відношенні мала б враховувати Національну програму адаптації законодавства України до права Європейського Союзу (acquis ЄС) (постанова КМ України від 01.04.2026 р. № 438), у якій Директиві Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2024/1203 від 11.04.2024 р. про кримінально-правову охорону довкілля приділена значна увага та деталізація кроків із узгодження з нею.

Загалом викладені зауваження слід вважати запрошенням дисертанта до дискусії та подальших наукових досліджень, а не свідченням хибності отриманих ним результатів.

Дисертаційна праця МАМЕДОВА Руслана Алхан огли «Кримінально-правова політика в сфері охорони довкілля: імплементація законодавства ЄС» є завершеним, самостійним, актуальним науковим дослідженням обсягу та змісту визначеної кримінально-правової охорони, у ході якого сформульовані науково обґрунтовані рекомендації щодо кримінально-правової кваліфікації посягань та пропозиції з удосконалення кримінального законодавства.

Порушень академічної доброчесності у дисертації не виявлено. Зміст дисертації відповідає галузі знань 08 «Право» та спеціальності 081 «Право».

Рецензована праця відповідає Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (зі змінами); Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами); Вимогам до оформлення дисертації, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 (зі змінами), а її автор – МАМЕДОВ Руслан Алхан огли, за результатами позитивного публічного захисту, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з

галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

Завідувач кафедри правоохоронної діяльності
навчально-наукового Юридичного інституту
Карпатського національного
університету імені Василя Стефаника,
доктор юридичних наук, професор

Ігор МЕДИЦЬКИЙ